

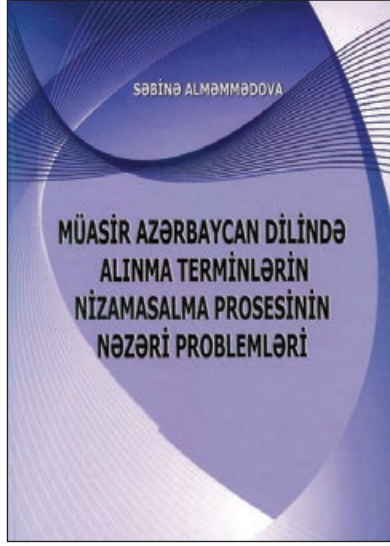

Dilçiliyimizə yeni töhfə

Azərbaycan dilinin zəngin funksional imkanlarının formal-qrammatik göstəriciləri kimi dil sistemini təşkil edən linqvistik vahidlər tədqiqat obyektini kimi diqqət mərkəzindədir. Çünki, təcrübə göstərir ki, dilin zəngin kommunikativ mənzərəsi yalnız onun maddi qabığı olan formal qrammatik əlamətlərin sistemli tədqiqi ilə mümkündür. Ona görə də bu istiqamətdə aparılan hər bir araşdırma dilçilik elminin obyektinin hərtərəfli şərhini səviyyəsində həmişə maraqlı doğurur. Bu baxımdan Səbinə Alməmmədovanın tədqiqatı əsasında qoyulmuş obyekt - "Müasir Azərbaycan dilində alınma terminlərin nizamasalma prosesinin nəzəri problemləri" nəzəri-linqvistik təhlili aktuallığı ilə diqqəti cəlb edir.

Monoqrafiyanın birinci fəslə "Azərbaycan dilində alınma terminlərin nizamasalma prosesi" adlanır. Bu fəsilə nizamasalma prosesinin konseptual əsasları, dilə daxil olan alınmalar və onların semantik xüsusiyyətləri, alınmaların dilin normalarına uyğunlaşdırma formaları, alınma terminlərin fonetik, orfoqrafik, qrammatik cəhətdən mənimsənilməsi geniş və zəngin faktlarla tədqiq olunmuşdur. Monoqrafiyada qeyd edilir ki, alınma terminlər o zaman nizama salınır ki, reseptor dilin daxili xüsusiyyətlərinə uyğunlaşsın, onlar dilin fonetik və qrammatik normalarına uyğun gəlmədikdə isə milli sözlərlə kəskin təzad təşkil edir. Bu nəzərə alınaraq alınma terminlərin unifikasiya formaları müəyyənləşdirilmişdir. Xüsusilə, leksik mənimsəmənin norma və qanunauyğunluqları, leksik alınmanın semantik xüsusiyyətləri, struktur dəyişiklikləri zəngin faktlarla təhlil edilir. Bununla da sahə terminologiyasında alınma terminlərin unifikasiyası eyni anlayışı bildirən termin müxtəlifliyini və terminlərin sinonimliyini, variantlığını aradan qaldırmaq, omonimlik və polisemantik məsələləri aydınlaşdırmağı nəzərdə tutur. Sahə terminologiyalarının nizama salınması prosesində alınmaların verilmə üsulları bir proses kimi nəzərdən keçirilir. Unifikasiya terminologiyasının normalaşdırmaq, terminlərin dilin normalarına cavab verməsini təmin etmək, həmçinin terminə qoyulan digər tələblərin (qısalıq, sistemlilik, sinonimin olmaması, monosemantiklik və s.) yerinə yetirilməsi tələbləri əsas götürülür və terminoloji lüğətlərin tərtibi terminlərin həm nizama salınması, həm unifikasiyası üçün aparıcı mərhələ hesab edilir.

Monoqrafiyada ikinci fəsil "Terminoloji lüğətlərdə alınma terminlərin verilmə üsullarının nəzəri problemləri" adlanır. Bu fəsilə Azərbaycan dilinin lüğət tərkibində alınma paralellizmlərin lüğətlərdə əksi, alınma terminlərin lüğətlərdə unifikasiyası, terminoloji lüğətlərdə terminlərin standartlaşdırılması nəzəri aspekt-

də araşdırılmışdır. Monoqrafiyada alınmaların bir proses kimi Azərbaycan dilinin terminoloji sisteminin zənginləşməsində mühüm rol oynadığı və dilin lüğət tərkibinə təsiri məsələləri nəzəri aspektdə əsaslandırılmışdır. Bununla yanaşı, hazırkı dövrdə alınmalar dilin lüğət tərkibinin mühüm bir hissəsini təşkil edir və dilə zəruri olaraq işlənir. Bu nəzərə alınaraq, alınma termin anlayışları geniş şəkildə izah edilmişdir. Alınmalarda baş verən semantik proseslər dubletlərin, sinonimlərin və çoxmənalılığın yaranmasına səbəb olur. Eləcə də dilə daxil olan hər bir alınma

terminin qayda-qanunlarına uyğunlaşdırılmalıdır. Bu fəsilə alınmalarda baş verən proseslər və Azərbaycan ədəbi dilinin normalarına uyğunlaşdırılması problemi kimi tədqiqata cəlb edilmişdir.

Monoqrafiyanın üçüncü fəslə "Azərbaycan dilinin alınmalar hesabına zənginləşməsi və unifikasiya yolları" adlanır. Bu fəsilə Azərbaycan dilinin lüğət tərkibinin inkişafında alınmalar, sahə terminologiyalarında alınma terminlərin terminoloji bazasının yaradılması, Azərbaycan dilində onların sistemləşdirmə yolları, tərcüməsində unifikasiya, alınmaların nizama salınması standartlaşdırma mərhələsi kimi məsələlər nəzəri baxımdan araşdırılır.

Bütün bunlar ilk dəfə monoqrafik şəkildə kitabda öz həllini tapmışdır. Xüsusilə, Azərbaycan dili terminologiyasının unifikasiya məsələləri, nizamasalma, standartlaşdırma yolları zəngin faktlarla təhlilə cəlb edilmişdir. İlk dəfə nəzəri aspektdə Azərbaycan dilinin materialları əsasında terminlərin unifikasiya məsələləri sistemli şəkildə tədqiq edilmişdir.

Alınma terminlərin standartlaşdırılması prosesində terminologiyanın elmi əsasları rəhbər tutulmalıdır. Standartlaşmanın əsasında vahid təsnifat prinsipinin durması üçün birinci növbədə terminologiyanın, terminlərin müəyyən əlamətlərə görə təsnifatı məsələləri dəqiqləşdirilməli, müvafiq kateqoriyaya daxil olan vahidləri təyin etmək məqsədilə əsas əlamətlər seçilməlidir. Anlayışları fəqləndirən əlamətlər isə elə seçilməlidir ki, standart təsdiq edildikdən sonra yaranan terminlər də həmin əlamətlərə görə sistemə daxil ola bilsin. Standart termin linqvistik tələblərə cavab verməklə yanaşı, məntiqi məsələləri həlli üçün də yararlı olmalıdır. Əgər linqvistik tələblər standart terminin terminyaratma prosesində iştirakını, qısalığını, dilin normalarını pozmasını, dilin öz sözlərinə aidiyyəti və bir sıra başqa məsələləri əhatə edirsə, digər tələblər termin anlayış uyğunluğunu, birmənalılığını, dəqiqliyi, internasionallığı, vahidliyi və s. özündə birləşdirir.

QARA MƏŞƏDİYEV,
filologiya elmləri doktoru, professor